

Z TRADYCJI MNISZEJ

73

TOMASZ M. DĄBEK OSB

MODLIĆ SIĘ PSALMAMI

TOMASZ M. DĄBEK OSB

MODLIĆ SIĘ PSALMAMI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Opracowanie graficzne:

JAN NIEĆ

Redakcja:

ALDONA IBEK

Superiorum permissu: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 84/2019, Kraków, dnia 10.04.2019 r.

† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie I – Kraków 2019

ISSN 0867-7050

ISBN 978-83-7354-895-4

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo
Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel. + 48 (12) 688-52-90; tel./fax + 48 (12) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	7
PSAŁTERZ JAKO MODLITEWNIK LUDU BOŻEGO PIERWSZEGO PRZYMIERZA	9
PSALMY W NOWYM TESTAMENCIE	45
PSAŁTERZ JAKO MODLITEWNIK MNICHÓW, OSÓB KONSEKROWANYCH I DUCHOWNYCH.....	59
PSAŁTERZ W LITURGII I OSOBISTEJ MODLITWIE CHRZEŚCIJANINA	69
MYŚLI NIEKTÓRYCH PSALMÓW.....	75
PODSUMOWANIE.....	95
PROPOZYCJE BIBLIOGRAFICZNE.....	97

WPROWADZENIE

Seria wydawana przez Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec zmierza do dzielenia się ze wszystkimi tym, co stanowi najgłębsze wartości naszej mniszej tradycji. Dlatego poświęcimy te rozważania Psalmom – podstawie wspólnej modlitwy, na którą mnisi kilka razy w ciągu dnia zbierają się w chórze kościoła opackiego. Psalterz stanowi jedną z ksiąg poetyckich Starego Testamentu.

Posoborowa reforma liturgii, a w niej wprowadzenie dłuższych fragmentów Psalmów jako śpiewów międzylekcyjnych, bardzo ubogaciła liturgię słowa i dała wiernym okazję do poznania, obok znacznie szerszego wyboru tekstów biblijnych, także wielu Psalmów. Wszyscy wierni, a zwłaszcza młodzi, członkowie scholi wykonujący Psalmy, mają okazję do zapoznania się z tymi pięknymi tekstami. Młody człowiek bardziej może

zwraca uwagę na melodię i przeżycie związane z publicznym wykonaniem, ale teksty mogą utkwić w pamięci i przypomnieć się wtedy, gdy będą potrzebne. Przedstawiona refleksja pokazuje miejsce Psalterza w Biblii, Tradycji Kościoła, liturgii i życiu duchowym.

PSAŁTERZ JAKO MODLITEWNIK LUDU BOŻEGO PIERWSZEGO PRZYMIERZA

Po hebrajsku, w swoim oryginalnym języku, Psalterz nosi tytuł: *Sefer tehillim*, co oznacza: Księga hymnów pochwalnych. Polskie słowo Psalm pochodzi od greckiego *psalmos*, oznaczającego pieśń śpiewaną przy akompaniamencie instrumentu strunowego: liry lub cytry (zwanym *psalterion*, łac. *psalterium*), które zostało przejęte przez łacinę jako *psalmus*, utwór liryczny w Psalterzu. Podobne formy poetyckie występują także w różnych księgach Starego Testamentu. Liturgiczne hymny i pieśni uwielbienia występują również w Nowym Testamencie. Jako pieśni zostały wprowadzone do Liturgii Godzin – pieśni ze Starego Testamentu głównie w Jutrznii, modlitwie porannej (oraz w Liturgii Monastycznej w trzecim

nokturnie Godziny czytań), a z Nowego w Nieszporach – modlitwie wieczornej.

Psalmi powstawały w ciągu wieków historii Izraela. Jako utwory poetyckie mają w oryginale właściwości charakterystyczne dla semickiego sposobu wyrażania się. Nie wszystkie udaje się oddać w przekładach. Rytm polega na grupowaniu wyrazów w wersety tworzone przez następstwo określonych zestawień sylab akcentowanych i nieakcentowanych, właściwe dla określonych typów, gatunków literackich. Najstarsze, pierwotne wersy prawdopodobnie nie miały określonej ilości zgłosek nieakcentowanych, natomiast później, w poezji klasycznej, przeznaczonej do śpiewania, występowały regularne grupy o określonej ilości sylab. Najczęściej w poezji hebrajskiej występują wersety z trzema akcentami, ożywiane przez grupy z czterema akcentami. Zdarza się, że dłuższe wyrazy mają dwa akcenty.

Ważną cechą poezji semickiej i w ogóle wyrażania myśli w językach starożytnego Bliskiego Wschodu jest paralelizm. Aby jasno, przekonująco, dobitnie coś

wyrazić, myśl jest przekazywana kilkakrotnie różnymi, podobnymi słowami, albo też przez pokazanie przeciwnej treści. Każdy werset poetyckiej wypowiedzi dzieli się na dwie lub trzy części – stychy, które w stosunku do siebie mogą być powiązane w sposób określany jako synonimiczny, antytetyczny, syntetyczny i klimaktyczny.

W **paralelizmie synonimicznym** kolejny werset powtarza to, co było w pierwszym, niekiedy pomijając wyrażenia, których łatwo się domyślić z kontekstu. Za ks. prof. Stanisławem Łachem, autorem komentarza do Księgi Psalmów, podajemy jako przykłady tej formy (przytaczając tłumaczenie z V wydania Biblii Tysiąclecia) Ps 2,1:

Dlaczego narody się buntują,
czemu ludy knują daremne zamysły?”

oraz Ps 114,5:

Cóż ci jest, morze, że uciekasz?
Czemu, Jordanie, bieg swój odwracasz?”

W **paralelizmie antytetycznym** drugi człon stanowi przeciwieństwo pierwszego:

Bo Pan uznaje drogę sprawiedliwych,
a droga występnych zaginie (Ps 1,6);

Ciężko mnie Pan ukarał,
ale na śmierć mnie nie wydał (Ps 118,18).

Paralelizm syntetyczny występuje
chyba najczęściej. Drugi człon wiersza
zawiera wtedy treść nieco różną od pierw-
szego, lecz pozostającą z nią w jakimś
związku jako jej kontynuacja:

Wołam swym głosem do Pana,
On odpowiada ze świętej swej góry
(Ps 3,5);

Podniosę kielich zbawienia
i wezwę imienia Pana (Ps 116,13);

następstwo:

Jak lituje się ojciec nad synami,
tak Pan się lituje nad tymi, którzy Go
wzywają (Ps 103,13);

odpowieź:

Jak młodzieniec zachowa ścieżkę swą
w czystości?
– Przestrzegając słów Twoich (Ps 119,9);

albo motyw:

Dziękujcie Bogu, niebiosa,
bo Jego łaska jest wielka (Ps 136,26).

W przytoczonych przykładach oba człony są sobie współrzędne, ale zdarza się, że drugi jest podporządkowany pierwszemu jako zdanie celowe, warunkowe lub czasowe – np. Ps 119,7:

Będę Ci dziękować szczerym sercem,
gdy się zaprawię do wyroków Twej sprawiedliwości.

Paralelizm klimaktyczny (od greckiego słowa *klimax* – drabina, rozwijający się jakby przez wstępowanie po stopniach – szczeblach drabiny) to rozwinięcie w drugim członie myśli pierwszego z powtórzeniem czegoś z jego początku lub wyrazu końcowego. Ten powtarzany wyraz nadaje wypowiedzi szczególną moc i wyrazistość:

Śpiewajcie Panu pieśń nową,
śpiewajcie Panu, wszystkie krainy!
(Ps 96,1);

Takie jest pokolenie tych, co Go szukają,
co szukają oblicza Boga Jakubowego
(Ps 24,6).

W wersetach złożonych z trzech członów najczęściej trzeci człon łączy się paralelizmem synonimicznym z drugim:

Zmęczyłem się moim jękiem,
płaczem obmywam co noc moje łóżce,
posłanie moje skrapiam łzami (Ps 6,7),

rzadziej z pierwszym:

O Panie, prowadź mnie w swej sprawiedliwości,
na przekór moim wrogom,
wyrównaj przede mną Twoją ścieżkę
(Ps 5,9),

lub z drugim i pierwszym:

Pomnij na Twoją społeczność, którą dawno nabyłeś,
na pokolenie, które wzięłeś w posiadanie,
na górę Syjon, gdzie założyłeś sobie siedzibę (Ps 74,2).

Niekiedy pierwszy człon stanowi wprowadzenie do dwóch następnych, np.:

Pan powiedział:
Z Baszanu mogę [cię] wyprowadzić,
mogę wyprowadzić z głębin morskiej
(Ps 68,23),

a trzeci zakończenie dwóch poprzednich:

Grozę sieje Bóg ze swej świątyni, Bóg
Izraela;

On sam swojemu ludowi daje potęgę i siłę.
Niech będzie Bóg błogosławiony!

(Ps 68,36)

albo wprowadzenie do następnego wersetu:

Serce w mym wnętrzu rozgorzało;
gdy rozważałem, zapłonął w nim ogień;
język mój przemówił.

O Panie, mój kres pozwól mi poznać
i jaka jest miara dni moich,

bym wiedział, jak jestem znikomy

(Ps 39,4n).

Ważna jest także budowa stroficzna, o której można mówić, gdy dwa wiersze lub więcej powtarzają się pod względem treści albo metrum dwa lub więcej razy.

Niektóre Psalmy nazywamy alfabetycznymi, ponieważ początkowe słowa kolejnych wersetów albo nawet części utworu zaczynają się od kolejnych liter alfabetu hebrajskiego. Uczeni uważają, że tego rodzaju forma pojawiła się w Izraelu przed niewolą babilońską, a w literaturze akadyjskiej około 1000 r. przed

Chrystusem. Prawdopodobnie celem tej kunsztownej konstrukcji była dydaktyka – ułatwienie przyswojenia i zapamiętania tekstu (mnemotechnika). Taką budowę mają Psalmy 9, 10, 25, 34, 111, 112, 119, 145 oraz Prz 31,10–31 i cztery pierwsze rozdziały Lamentacji.

Psalterz liczy 150 utworów. Ich numeracja nieco różni się w oryginale hebrajskim i w greckim starożytnym przekładzie dokonany na przełomie III i II w. przed narodzeniem Chrystusa w Aleksandrii, zwanym Septuagintą – od tradycji głoszącej, że dokonało go na polecenie Ptolemeusza II (285–246 przed Chr.) siedemdziesięciu dwóch tłumaczy spośród starszych Izraela w ciągu siedemdziesięciu dwóch dni. Za nią poszła Wulgata – starożytny przekład łaciński, który opracował św. Hieronim na przełomie IV i V wieku, używany w Kościele łacińskim. Dlatego trzeba się liczyć z tym, że w starszych publikacjach autorzy podają numerację według Wulgaty. Numery zgadzają się do Ps 8. Psalmy 9 i 10 według Biblii Hebrajskiej zostały w Septuagincie połączone jako

Ps 9 i potem Psalmy 11–113 według numeracji hebrajskiej są podawane jako 10–112, Psalmy 114 i 115 w Septuagincie połączono jako 113, z kolei Psalm 116 podzielono na dwa podawane jako 114 i 115. Następne 117–146 według Biblii Hebrajskiej są podawane jako 116–145, Psalm 147 podzielono na 146 i 147 i trzy ostatnie mają już identyczną numerację. Podziały wywodzą się z zastosowania w kulcie. Czasem sztucznie dzielono jeden utwór na dwa Psalmy 42 i 43. Zdarzają się też powtórzenia całych Psalmów (14 i 53), a krótki Ps 70 jest częścią Ps 40 – wersety 14–19, Psalm 108 jest połączeniem Ps 57,8–12 i 60,7–14.

W Biblii Tysiąclecia podano najpierw numer według hebrajskiego oryginału, a potem w nawiasie według starożytnych przekładów. Najnowsze tłumaczenie wydane przez Paulistów ma już tylko numer według oryginału. Jeśli chcemy w tym wydaniu sprawdzić coś ze starszej książki, musimy się liczyć, że pod tym samym numerem nie będzie to ten sam Psalm. Również trzeba o tym pamiętać, gdy korzystamy z pięknych dawnych przekła-

dów Psalterza – np. Jana Kochanowskiego czy Franciszka Karpińskiego, albo słuchamy dawnych utworów muzycznych stanowiących opracowanie Psalmów, jak *Melodie na Psalterz polski* Mikołaja Gomółki czy zawierające Psalmy, jak Kantaty Jana Sebastiana Bacha i innych dawnych i nowszych twórców.

Psalmy stanowią podstawę liturgicznej modlitwy Kościoła – Liturgii Godzin. Kształtowała się ona w ciągu wieków, głównie w środowiskach mniszych i w większych skupiskach duchownych przy ważniejszych świątyniach jak rzymskie bazyliki czy katedry i kolegiaty diecezjalne. Składa się ona z godzin kanonicznych złożonych z hymnów, Psalmów i pieśni biblijnych oraz czytań i modlitw. Przed Soborem Watykańskim II rzymska i monastyczna Liturgia Godzin obejmowała oficjum nocne – Matutinum, Jutrznę (Laudes), Modlitwy w ciągu dnia – prymę, tercję, sekstę i nonę odmawianą odpowiednio w ciągu pierwszej, trzeciej, szóstej i dziewiątej godziny dnia liczonych od wschodu, czyli nasze ok. 7.00, 9.00. 12.00 i 15.00.

Podobne do Psalmów są Pieśni używane w Liturgii Godzin. Po soborze, gdy zreformowano Liturgiczną Modlitwę Kościoła, wydano Psalmy i Pieśni stosowane w Breviarzu podzielone na godziny kanoniczne w ten sposób, że cały Psalterz odmawia się w ciągu czterech tygodni. Codziennie w Modlitwie porannej – Jutrznii i wieczornej – Nieszporach – przewidziane są dwa Psalmy i jedna Pieśń, w Jutrznii ze Starego, w Nieszporach z Nowego Testamentu. W Monastycznej Liturgii Godzin przyjętej w Polsce Jutrznia i Nieszpory mają po trzy Psalmy i Pieśń, a Godzina czytań w święta i uroczystości ma trzeci nokturn, w którym przewidziane są trzy Pieśni ze Starego Testamentu.

Przed reformą soborową w ciągu tygodnia w poszczególnych godzinach odmawiano wszystkie Psalmy. Po reformie podzielono Psalterz tak, by odmówić go ciągu czterech tygodni, grupując Psalmy według tematów. Podczas tworzenia polskiej Liturgii Godzin wydano Psalmy z Pieśniami biblijnymi przeznaczone

czonymi na odpowiednie godziny kano-
niczne liturgii rzymskiej w przekładzie
Romana Brandstaettera (jako wstęp po-
dano tekst trapisty o. Tomasza Mertona
Módlmy się słowami Psalmów) oraz przy-
gotowywane do polskiego wydania ofi-
cjalnego wydania Liturgii Godzin *Psalmu
i kantyki* w 1976 r. w opracowaniu po-
ety Marka Skwarnickiego i o. Placyda
Galińskiego OSB (choć nazwane jest to
przekładem z przekładu filologicznego,
jest w rzeczywistości literackim opraco-
waniem przekładu Psalmów z I wyda-
nia Biblii Tysiąclecia oraz odpowiednich
Pieśni z I i II wydania Biblii Tysiąclecia,
obecnie wydawane jako *Psalterz Tyniecki*
z Psalmami w kolejności, w jakiej są
w Psalterzu i z Pieśniami również tak, jak
występują w kolejnych księgach Starego
i Nowego Testamentu).

Psalmy są związane z osobą wielkiego
króla Izraela Dawida. Stary Testament
mówi o nim jako o utalentowanym mu-
zyku, twórcy poetyckich utworów prze-
znaczonych do śpiewania. Pierwszy król

Izraela Saul był człowiekiem psychicznie nie zrównoważonym. Określano to jako działanie złego ducha. By uspokoić władcę, poszukiwano zdolnego muzyka, który by przez grę ułatwiał mu odzyskanie wewnętrznej równowagi: „Daj więc polecenie, panie nasz, aby słudzy twoi, którzy są przy tobie, poszukali człowieka dobrze grającego na cytrze. Gdy będzie cię męczył zły duch zesłany przez Boga, zagra ci i będzie ci lepiej” (1 Sm 16,16). Jeden z dworzan zauważył: „Właśnie widziałem syna Jessego Betlejemity, który dobrze gra. Jest to dzielny wojownik wyćwiczony w walce, wyrażający się mądrze, męczyzna piękny, a Bóg jest z nim” (w. 18). „A kiedy zły duch zesłany przez Boga napadał na Saula, brał Dawid cytrę i grał. Wtedy Saul doznawał ulgi, czuł się lepiej, a zły duch odstępował od niego” (w. 23). Po śmierci Saula i jego synów „zaśpiewał [...] żałobną pieśń na cześć Saula i jego syna, Jonatana, i polecił, aby się uczyli [jej] potomkowie Judy (2 Sm 1,17n; tekst pieśni: 1,19–27). Po śmierci wodza Abnera „ułożył pieśń żałobną i zaśpiewał ją” (2 Sm 3,33; tekst ww. 33n).

Podczas wprowadzania Arki Przymierza do Jerozolimy „Dawid wtedy tańczył z całym zapalem w obecności Pana, a ubrany był w lniany efod” (2 Sm 6,14). Druga Księga Kronik mówi w związku z tym wydarzeniem: „postanowił Dawid po raz pierwszy, by tak wielbiono Pana za pośrednictwem Asafa i jego braci” (1 Krn 16,7). Podsumowując jego panowanie, 2 Sm 22,2–51 podaje słowa obszernej pieśni Dawida na cześć Pana odpowiadające Ps 18, a następny rozdział zaczyna się zdaniem: „Oto ostatnie słowa Dawida. Wyrocznia Dawida, syna Jessego, wyrocznia człowieka wyniesionego wysoko, pomazańca Boga Jakuba, śpiewaka psalmów Izraela (23,1). Mędrzec Syracydes w jednej z ostatnich ksiąg mądrościowych mówi w ostatnich rozdziałach o wybitnych postaciach z dziejów Izraela. O Dawidzie pisze między innymi:

Postawił przed ołtarzem śpiewających
psalmy,
i słodki był dźwięk ich pieśni;
świętom nadał przepych
i dodał doskonałego blasku uroczystościom,

aby wychwalano święte imię Pana
i by przybytek już od rana rozbrzmiewał
echem (Syr 47,9n).

Księgi historyczne omawiają przygotowanie budowy świątyni przez Dawida (1 Krn 22,1–19; 28,1–29, 9), organizację prac kapłanów (1 Krn 24,1–19), lewitów (1 Krn 23,1–32; 26,1–32) i śpiewaków świątynnych (1 Krn 25,1–31). Znaczna objętość tekstów poświęconych śpiewakom świadczy o ich znaczeniu w kulcie.

Wiele Psalmów ma w uwagach wstępnych określone autorstwo – w większości Dawidowe, nieraz z podaniem okoliczności z jego życia, w których miał je ułożyć. Bywają też podawane wskazówki wykonawcze, melodie znanych wówczas pieśni, na które trzeba śpiewać dany utwór, towarzyszące instrumenty muzyczne.

Dawidowi przypisano 73 Psalmów, 13 synom Koracha – rodowi lewitów posługujących w świątyni (42–49, 84, 85, 87, 88), 12 Asafowi wspomnianemu w 2 Krn i Ne 12,46 (50, 73–83), 2 Salomonowi (72, 127), po jednym mędrcomi Hemanowi Ezechiccie, czyli synowi, potomkowi

Zeracha, syna Judy wspomnianemu w 2 Krn 5,12 albo Lewicie, synowi Joela, przełożonemu śpiewaków świątynnych razem z Asafem i Etanem wspomnianemu w 1 Krl 25,1; 1 Krn 15,17; 25,3, którego uważano również za proroka (88), Etanowi Ezrachicie, wybitnemu śpiewakowi i kierownikowi chóru, by w ten sposób nawiązać do świętości kultu w świątyni Salomona – o którym 1 Krl 5,11 podaje, że przewyższał mądrością znanych mędrców: Etana Ezrachitę, Hemana oraz Kalkola i Dardę, synów Machola (89), oraz Mojżeszowi (90). Jednak te uwagi pochodzą od późniejszych przepisywaczy związanych ze Świątynią Jerozolimską i na podstawie różnych kryteriów można stwierdzić, że nie odpowiadają historycznej prawdzie – np. w przypisywanych współczesnemu Dawidowi lewicie Asafowi Psalmach 74 i 79 są aluzje do zdobycia Jerozolimy i splądrowania świątyni. Imiona wybitnych postaci miały zaciekać Izraelitów i skłonić do zapoznania się z treścią Psalmów i korzystania z nich podczas osobistej modlitwy.